

Dat laatste levert bij tijd en wijle interessante informatie op. De titel van het boek refereert aan Nunusaku, een niet bestaande berg, een mythische plaats, die in de overlevering van de bevolking van West-Seram de functie van een soort van 'cult-centrum' vervult. Bartels zegt in de inleiding dat hij ondanks de verscheidenheid in de Molukse cultuur toch wil zoeken naar het 'wezenlijke' dan wel 'de kern van de etnische identiteit'. Hij meent deze gevonden te hebben in de 'Nunusaku-religie' en het onderhouden van haar 'cultus-kern', de *pela*. In de nuttige verklarende woordenlijst lezen wij dat *pela* een 'Midden-Moluks systeem van bondgenootschappen tussen dorpen' is, 'gebaseerd op vriendschapsbanden, genealogische banden of een eed van bloedbroederschap'.

In het deel over oorsprong wordt stilgestaan bij de overlevering, gewoonten en maatschappelijke organisatie van de bergbewoners van West- en Midden-Seram, die nogal wat van elkaar blijken te verschillen. De lezer wordt in het ongewisse gehouden over de kwestie hoe deze zaken er op Oost-Seram en op Buru voor zouden hebben gestaan. Het is duidelijk dat dit een gevolg is van het feit, dat daarover geen eerdere studies bestaan. Van een ander deel van de Midden-Molukken, de eilanden van Ambon en de Lease, wordt slechts opgemerkt dat daar een amalgaam van culturele invloeden wordt aangetroffen. In het deel over geschiedenis lezen wij plotseling (107-108), onder het hoofdstuk dat de prehistorie, de tijd voor circa 1500, behandelt, dat de bewoners van Ambon en Lease 'uiteindelijk' de Nunusaku, de mythische berg van West-Seram, 'tot het onbetwiste nationale heiligdom voor alle Ambonezen verklaarden'. Dit lijkt mij een onbewezen stelling. Het is niettemin de basis vooreen 'Seramisering' van de Molukse identiteit in het verdere betoog van Bartels. Op pagina 318 wordt de lezers voor het laatste hoofdstuk een uiteenzetting beloofd van de 'leerstellingen en grondslagen' van de Nunusaku-religie. Daar aangekomen blijkt deze religie 'een onzichtbare religie' te zijn, die 'niet bewust' beleefd wordt. Een religie bovendien die geen structuur of organisatie heeft. Voor wie het spoor nu nog niet bijster is, wordt de handreiking gedaan dat de *pela*, dus het sluiten en onderhouden van dorpsallianties, het voertuig van de Nunusaku-religie is. Dus wee degene die zich Molukker of Ambonees waant en *de pela* loochent, want hij of zij loochent 'het bestaan van een afzonderlijke, unieke Ambonese cultuur en identiteit' (422-424).

Het komt mij voor dat de auteur met zijn nadruk op Nunusaku en *pela* dit boek mede gebruikt om zijn eigen mythe te scheppen. Het lijkt mij dat de mensen die zich Molukker of Ambonees noemen, waar ook ter wereld, weinig gebaat zijn bij een dergelijk eng begrensd en dogmatisch gepresenteerd begrip van hun identiteit. Het laat weinig ruimte voor aanpassingen in een snel veranderende wereld.

G. J. Knaap

N. Arts, ed., *Het kasteel van Eindhoven. Archeologie, ecologie en geschiedenis van een heerlijke woning 1420-1676* (Eindhoven: Museum Kempenland, 1992, 267 blz., f 59,50, ISBN 90 72478 18 5); N. Arts, ed., *Sporen onder de Kempische stad. Archeologie, ecologie en vroegste geschiedenis van Eindhoven 1225-1500* (Eindhoven: Museum Kempenland, 1994, 339 blz., ISBN 90 72478 19 3).

In de jaren 1989-1990 vond er in de binnenstad van Eindhoven een uitgebreid archeologisch onderzoek plaats in verband met de bouw van het muziekcentrum Frits Philips en het winkelcentrum, de Heuvel Galerie. Opdrachtgever was de gemeente Eindhoven, de leiding en coördinatie lagen in handen van de vakarcheoloog Nico Arts, een groot deel van het uitvoerende

werk werd verricht door ruim 100 vrijwilligers. Veel grote opgravingen worden met heel wat vertraging (Dorestad) of zelfs helemaal niet (Ezinge) gepubliceerd. De voornaamste oorzaak van dit euvel is de niet aflatende stroom van noodopgravingen waardoor er geen tijd overblijft voor uitwerken en publiceren. In Eindhoven is dat echter wel gelukt, waaruit maar blijkt dat het wel degelijk kan.

In beide boeken worden de resultaten van het archeologisch bodemonderzoek gecombineerd met historisch onderzoek in archieven, ecologisch onderzoek en in het geval van het kasteel zelfs geofysisch onderzoek. De boeken zijn fraai vormgegeven en rijk geïllustreerd. Het gebied rond Eindhoven kende al vroeg nederzettingen. Rond 1200 bouwden de heren van Altena op de plaats waar de riviertjes de Dommel en de Gender samenkwamen een motte-burcht. Als voogd over de goederen van de abdij van St. Truiden in Woensel hadden zij zich veel gronden en andere rechten kunnen toeëigenen. Het was echter hertog Hendrik I van Brabant (1190-1235) die hier in 1232 een stad stichtte, die zoals ook andere door hem geprivilegieerde plaatsen, moest dienen als marktplaats voor de groeiende overschotten van de Kempische landbouw. Na 1300 stagneerde de ontwikkeling van Eindhoven echter. Het centraal gelegen Heuvelterrein verloor zijn bebouwing en werd in gebruik genomen als akkerland. In 1560 was een deel van het centrale marktplein zelfs onbebouwd.

Rond 1420 bouwden de heren uit het geslacht Van Schoonvorst aan de rand van het stadje een nieuw kasteel dat waarschijnlijk bedoeld was als statusobject. De eigenaren, uit de geslachten van Egmond en Nassau, zouden er echter weinig vertoeven, omdat zij elders onder andere in Brussel belangrijker verplichtingen hadden. Wel diende het als verblijfplaats en kantoor van de vertegenwoordigers van het heerlijk gezag, de schout en de rentmeester.

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog werd Eindhoven talloze malen belegerd en ingenomen. Het kasteel kreeg de functie van kazerne voor een klein garnizoen. Een andere wijze van oorlog voeren maakten stad en kasteel na ca. 1600 als versterking overbodig. De wallen werden geslecht en het kasteel werd in fazen gesloopt.

De verslaglegging van het archeologisch en ecologisch onderzoek is uiterst gedetailleerd. Het Heuvelgebied werd bewoond door eenvoudige burgers. Het materiaal uit de grachten van het kasteel wijst, zoals te verwachten viel, op veel meer luxe. Enigszins verstopt is een hoofdstuk over het bouwhistorisch onderzoek waaruit wederom blijkt dat zich achter recente gevels nog constructies kunnen verbergen uit vroegere perioden.

Het streven was om de resultaten van het in diverse disciplines uitgevoerde onderzoek te integreren, maar volgens Nico Arts is dit mislukt. De oorzaak zou zijn het gebrek aan schriftelijke bronnen waardoor het bodemarchief toch de functie kreeg van hoofdbron. Beide boeken tonen echter juist aan dat de verschillende soorten bronnen en methoden elkaar aanvullen of corrigeren. Het historisch onderzoek werd gedaan door Johan Meissen, medewerker van het streekarchief regio Eindhoven. Als kenner van de overigens niet overvloedige archiefbronnen heeft hij zich met zorg van zijn taak gekweten. Het resultaat is een drietal gedegen en zeer informatieve hoofdstukken. Op basis van archiefbronnen kon ook de verkaveling van het Heuvelgebied in het midden van de zestiende eeuw gereconstrueerd worden.

Dat neemt niet weg dat er vragen zijn blijven liggen. Het staat wel vast dat de Kempische landbouw na 1000 sterk expandeerde en dat dit gepaard ging met een groeiend surplus. Nog steeds is echter niet erg duidelijk, waaruit deze overschotten bestonden en waar zij werden afgezet. Waarom stagneerde de ontwikkeling van een aantal steden in de Kempen, zoals Eindhoven, na 1300? Alleen 's-Hertogenbosch groeide uit tot een grote en volwaardige stad, plaatsen als St. Oedenrode schrompelden zelfs ineen tot boerendorpen. Zijn er soms in de periode 1200-1350 teveel steden gesticht en ontstond er een concurrentieslag? Of nam de

agrarische productie na 1300/1350 af? Wellicht had deze tweelingpublicatie nog meer aan waarde gewonnen als men een vakhistoricus had aangetrokken die wat verder van de bronnen afstand. Deze had om beeldspraak te gebruiken 'een kop op het werk kunnen zetten' en de richting kunnen aangeven voor het verdere onderzoek, zowel in de grond als in de archieven.

Het boek eindigt met een oproep aan de lokale overheden om een stads- of regionaal archeoloog aan te stellen. Gezien de dreigende teloorgang van het nog resterende bodemarchief en het feit dat eerder door amateurs uitgevoerd bodemonderzoek zeer slecht gedocumenteerd blijkt te zijn, is dit hard nodig. Amateurs en vakmensen vullen elkaar juist aan. Dit laatste is helaas nog lang niet overal tot in de vergaderkamers van de bestuurders doorgedrongen!

A. C. M. Kappelhof

P. Kooij, P. Pellenbarg, ed., *Regional capitals. Past, present, prospects. Ghent, Groningen, Münster, Norwich, Odense, Rennes* (Assen: Van Gorcum, 1994, viii + 264 blz., f49,50, ISBN 90 232 2655 0).

Gent, Groningen, Münster, Norwich, Odense en Rennes: het zijn zes voorbeelden van *regionale hoofdsteden*. Regionale hoofdsteden — er zijn er honderden van in Europa — functioneren formeel of informeel al eeuwenlang als de centrale plaats van een soms uitgestrekte en veelal perifere gelegen regio. In hun gebied zijn ze de (ongekroonde) koningin, en zo worden ze ook gezien door de inwoners die vaak trots zijn op hun stad met haar eerbiedwaardige ouderdom en architectonische rijkdom. Maar schijn bedriegt: regionale steden liggen in de slagschaduw van de machtige nationale hoofdsteden en wereldsteden.

Historisch bezien, is hun ontwikkeling die van een toenemende afhankelijkheid van bovenregionale verbanden. In de middeleeuwen hadden ze vaak een grote mate van autonomie, zowel politiek-bestuurlijk als economisch. Die soevereiniteit is grotendeels verloren gegaan. Politiek zijn ze geleidelijk ingekaderd in zich vormende natiestaten, economisch zijn ze 'extern gecontroleerd' geraakt. Dat wil zeggen: over het wel en wee van hun arbeidsplaatsen wordt elders beslist. Veel voorheen zelfstandige bedrijven in de stad zijn immers onderdeel geworden van grote concerns die elders hun hoofdkantoor hebben staan.

Dat het ondanks verlies aan autonomie met veel regionale hoofdsteden niet slecht gaat, wordt in deze bundel duidelijk. Natuurlijk: er zijn verschillen. Steden die niet al te ver afliggen van grootstedelijke gebieden kunnen profiteren van de overloop van bedrijven en inwoners uit de door congestie en duurte geplaagde agglomeraties. Geïsoleerde steden gaat het minder voor de wind, al is hun ontwikkeling vaak toch beter dan die van het omringende platteland dat aan functieverlies lijdt — zeker als dat platteland landschappelijk gezien weinig aantrekkelijk oogt (dus geen toerisme) en sterk aangewezen is op landbouw (waarvan de producten in de Europese Unie in feite niet nodig zijn). Veel hangt ook af van de inzet en bekwaamheid van lokale actoren: bestuurders en ondernemers die hun stad een warm hart toedragen.

De bundel is het produkt van een congres dat in september 1990 in Groningen werd georganiseerd ter gelegenheid van het 950-jarig bestaan van de stad. Het aardige van het congres en de bundel is de participatie op voet van gelijkheid van historici en sociaal-geografen. Van de zes genoemde steden wordt de sociaal-economische geschiedenis geschetst door historici, de hedendaagse sociaal-economische ontwikkelingen door geografen. Zo krijgt elke stad een tweeluik. Aan de twaalf artikelen gaat een korte meer theoretische inleiding vooraf; in een nabeschuiving proberen beide redacteurs—inderdaad een stadshistoricus en een geograaf—